

ПІДГОТОВКА ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ

DOI 10.31499/2618-0715.1 (8).2022.262725

УДК 378.091.313

ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ДОКТОРІВ ФІЛОСОФІЇ ЯК ПЕРЕДУМОВИ ЇХНЬОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Бержанір Анатолій, кандидат соціологічних наук, доцент кафедри соціальних і правових дисциплін, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3224-5008>

E-mail: bal8@ukr.net

У статті доведено актуальність формування творчої компетентності у майбутніх докторів філософії як передумови їхньої інноваційної діяльності в умовах реформування вітчизняної вищої освіти. Здійснено теоретичний аналіз сутності творчої діяльності педагогів. Визначено особливості механізму формування знань, умінь і навичок, необхідних для становлення творчої особистості. Обґрунтовано моделі формування творчих вимірів професійного становлення майбутніх науково-педагогічних працівників.

Виокремлено показники досягнення творчої компетентності. Досліджено чинники, які впливають на ефективність інноваційної діяльності педагогів.

Ключові слова: творча компетентність, інноваційна діяльність, майбутні доктори філософії, педагогічна діяльність, креативність, інноваційна освітня система, сфери проявів педагогічної творчості, ефективність інноваційної педагогічної діяльності.

FORMATION OF CREATIVE COMPETENCE OF FUTURE DOCTORS OF PHILOSOPHY AS A PRECONDITION FOR INNOVATIVE ACTIVITIES

Berzhanir Anatolii, Candidate of Sociological Sciences, Associate Professor of the Department of Social and Legal Disciplines, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University

ORCID <https://orcid.org/0000-0002-3224-5008>

E-mail: bal8@ukr.net

The article substantiates the relevance of the formation of creative competence as a prerequisite for the innovative activity of future doctors of philosophy in the context of reforming the domestic system of higher education. Various scientific approaches to the definition of the concept of «creative competence» are shown. The theoretical analysis of the essence of the creative activity of teachers is carried out. It has been proved that professional creative competence is a qualitative characteristic of the level of a specialist's preparedness for pedagogical activity, an indicator of his professionalism as a special integrative quality of a person. The features of the functioning of the mechanism for the formation of knowledge, skills and abilities necessary for the formation of a creative personality have been determined. Models of the formation of creative dimensions of the professional development of future scientific and pedagogical workers have been substantiated. The features of the formation of creative competence among future doctors of philosophy in the study of various academic disciplines are shown. The system of indicators of achievement of creative competence is highlighted. The article describes the understanding of the readiness of teachers for innovative creative activity through a specific definition of the qualities, features, forms of creative competence. The factors influencing the effectiveness of the innovative activity of teachers have been investigated. The results of the activity on the formation of the creative competence of doctors of philosophy as a

readiness for future professional pedagogical activity on the principles of innovativeness have been determined.

Keywords: *creative competence, innovative activity, future doctors of philosophy, pedagogical activity, creativity, innovative education system, areas of manifestation of pedagogical creativity, the effectiveness of innovative pedagogical activity.*

Постановка проблеми. Сучасний рівень цивілізаційного розвитку, прогресивна сутність інноваційних процесів обумовлюють особистісно зорієнтований характер освіти, тобто освічена особистість повинна мати не лише засвоєні фундаментальні знання, уміння, навички, але й бути розвинутою у цілому. Розв'язання цього завдання великою мірою залежить від застосування компетентнісного підходу в освітньому процесі. У свою чергу, формування ключових компетенцій майбутніх фахівців як основи їхньої професійної підготовки не можливе без використання елементів творчої діяльності.

Реформування освітнього процесу та цільові настанови вітчизняної вищої освіти створюють передумови для творчого розвитку особистості педагога, максимальної актуалізації педагогічної творчості та інновацій у педагогічній діяльності.

У сучасних умовах підвищується значущість формування творчої компетентності педагогів як необхідної умови їхньої інноваційної діяльності. Актуальність формування творчих здібностей майбутніх докторів філософії визначається потребою їх креативності, інноваційності та постійного професійного зростання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукові дослідження сутності і характеристик процесу формування педагогічної творчості, її специфіки, чинників, показників, а також основних напрямків впливу на інноваційну педагогічну діяльність є важливими теоретико-методологічними умовами для становлення педагога вищої школи. Аналіз змісту сучасних освітніх парадигм обумовлює необхідність вивчення зв'язків між творчістю та інноваційністю.

У наукових працях вітчизняних та зарубіжних учених досліджуються проблеми формування педагогічної творчості, обґрунтовуються умови, виконання яких впливає на ефективність розвитку творчої компетентності та інноваційності діяльності майбутніх педагогів.

Фундаментальні дослідження В. Буряка, О. Волобуєвої, Ф. Гоноболіна, В. Загвязінського, І. Зязюна, Н. Кічук, О. Киричука, Б. Красовського, Н. Кузьміної, Л. Лузіної, Н. Нікандрова, Я. Пономарьова, М. Поташника, І. Синиці, С. Сисоєвої, Р. Скульського, В. Сластьоніна, Г. Сухобської, Н. Тализіної, Р. Шакурова, Н. Шварп, П. Шевченка, О. Щербакова, С. Яланської та ін. визначають особливості формування творчої особистості і потенціалу педагогів, а також творчої педагогічної діяльності.

Теоретико-методологічні та методичні аспекти процесів формування і реалізації інноваційної педагогічної діяльності обґрунтовуються у наукових роботах З. Абасова, О. Бартків, О. Біляковської, І. Гавриш, Т. Демиденко, І. Дичківської, М. Кларіна, Н. Клокар, О. Козлової, Л. Подимової, С. Полякова, В. Урського, О. Шапран, Л. Штефан та інших.

Разом із тим існує необхідність у здійсненні комплексного наукового аналізу сутності та механізмів реалізації творчої компетентності як передумови

інноваційної діяльності майбутніх докторів філософії. Теоретичні здобутки у цій галузі науки слугуватимуть активізації творчих здібностей науково-педагогічних працівників, розширенню їхніх умінь і навичок щодо виконання наукових досліджень та педагогічної діяльності.

Метою статті є обґрунтування актуальності та аналіз сутності творчої компетентності майбутніх докторів філософії як передумови їхньої інноваційної діяльності, а також дослідження особливостей необхідного для її реалізації механізму формування знань, умінь і навичок.

Виклад основного матеріалу. Протягом останніх десятиліть інноваційна діяльність набула значного поширення у різних галузях науки, техніки, технологій, а також у гуманітарних знаннях. Недостатній рівень якості вітчизняної освіти вимагає пошуку ефективних механізмів її інтенсифікації, одним із яких є забезпечення інноваційності освітнього процесу. Підготовка майбутніх педагогів в університетах буде відповідати суспільним запитам за умови осучаснення методологічних основ педагогічної діяльності у напрямку обґрунтування і застосування інноваційних педагогічних технологій.

У розв'язанні цих завдань чільне місце належить формуванню творчої компетентності науково-педагогічних працівників, тобто спрямуванню їх у професійній діяльності на самостійну творчість, а не на репродуктивне відтворення методичних методів і прийомів. Науковці стверджують, що узагальнений досвід, спостереження та експериментальні дані свідчать, що процес формування педагогічної творчості у майбутніх викладачів вищої школи не призведе до ефективних наслідків, якщо не буде передбачена його органічна єдність із розвитком їхньої творчої особистості, формуванням уміння сприйняти педагогічну діяльність як творчий процес [1, с. 113].

Аналіз наукової літератури показує, що вченими розроблено різноманітні підходи до визначення поняття «творча компетентність». Так, О. Баришнікова творчу компетентність педагога визначає як його готовність і здатність розв'язувати типові та неординарні педагогічні завдання залежно від педагогічної ситуації, що склалася, нестандартними способами та прийомами. Основними показниками творчої компетентності, на її думку, є дослідницька, інноваційна та креативна компетенції, оскільки пошукова діяльність, допитливість розуму характеризують саме творчу особистість, а пошук та знаходження нового та ефективного рішення свідчать про інноваційну спрямованість педагога, який має для цього необхідний потенціал, тобто креативність [2].

О. Волобуєва стверджує, що творча компетентність викладача ВЗО – це інтегрована професійно-особистісна характеристика особистості викладача, яка забезпечує ефективність його діяльності у різноманітних ситуаціях педагогічного спілкування в умовах ВЗО [3]. Творча компетентність є системотвірним компонентом у структурі професійної компетентності викладача, визначальним чинником його професіоналізму.

Науковцями доведено, що професійна творча компетенція є якісною характеристикою рівня підготовленості фахівця до педагогічної діяльності, показником його професіоналізму як особливої інтеграційної якості особистості, а також елементом професійно-педагогічної компетентності, її замкнутою підсистемою і об'єднує у своєму складі три основних компоненти:

-
- мотиваційний, що включає професійно-творчу спрямованість (мотиви професійної творчості, мотив досягнення, мотив творчого саморозвитку);
 - когнітивний – визначає знання у галузі педагогіки та психології творчості (знання про творчу професійну педагогічну діяльність, про роль педагогічної творчості та творчого саморозвитку у ній);
 - діяльнісний, який включає гностичні, проєктувальні, дослідницькі, організаційні уміння та професійно значущі творчі якості, сукупність яких забезпечує повноцінну реалізацію професійно-творчої діяльності педагога, її ефективність та продуктивність (творча активність, емпатійність, креативність, рефлексивність) [4].

Сфери проявів педагогічної творчості обумовлюються системою компонентів діяльності педагога та охоплюють усі її сторони: планування, реалізацію та аналіз результатів освітньої діяльності. Особливу роль для здійснення творчих компетентностей особистості має її здатність до інноваційної діяльності. Вона невіддільна від творчості, оскільки забезпечує продукування нових ідей, які стають інноваціями.

Досліджуючи проблему співвідношення творчості та інноваційності, професор Л. Штефан вказує [5], що творчий компонент у діяльності майбутнього педагога більшою мірою проявляється на стадії виникнення чогось нового на рівні оригінальних ідей (що відповідає сутності поняття «творчість»), а інноваційний компонент формується на його основі та передбачає перетворення найбільш ефективною ідеєю у певний педагогічний продукт.

Належний рівень теоретичної підготовки докторів філософії можливий за умови їхнього розуміння значущості системного підходу до визначення інновацій як цілеспрямованих якісних та кількісних змін у функціонуванні різних елементів об'єкта дослідження. Підкреслимо комплексний характер інноваційної діяльності: це діяльність, яка може здійснюватися не тільки у технологічній, фінансово-економічній, організаційно-управлінській сферах, але й у галузі освіти [6].

В інноваційних освітніх системах ставляться високі вимоги до обсягів і якості теоретико-методологічної підготовки та практичних умінь педагогів. Вони повинні мати навички організації освітнього процесу із чіткою орієнтацією на особистісний розвиток кожного вихованця.

Це великою мірою актуалізує пошук моделей формування творчих вимірів професійного становлення майбутніх науково-педагогічних працівників. Основними їх складовими частинами можуть бути:

- сформована система знань про сутність, форми і види інноваційної педагогічної діяльності;
- сукупність психолого-педагогічних знань, які стосуються модернізації освіти в інноваційному напрямку;
- навички планомірного генерування неординарних ідей з використанням раціонально-інтелектуальних засобів і процедур самореалізації;
- спеціальні педагогічні методи, засоби і прийоми, які використовують для інтенсифікації інноваційної педагогічної діяльності.

Погодимось з точкою зору Н. Пахтусової, яка вказує, що умовами ефективного функціонування моделі формування професійної творчої компетенції майбутніх педагогів є:

а) сприяння розкриттю творчого потенціалу майбутніх педагогів через включення їх до процесу самодіагностики на основі рефлексії;

б) розробка та реалізація у навчальному процесі комплексу різномісних творчих завдань професійного спрямування, що відображає специфіку професійної підготовки майбутніх педагогів та забезпечує поетапне формування й інтеграцію компонентів (мотиваційного, когнітивного та діяльнісного) професійної творчої компетенції;

в) застосування імітаційного та проєктного методів навчання, що забезпечують трансформацію теоретичних знань майбутніх педагогів у власний практичний творчий досвід за допомогою моделювання професійних ситуацій [4].

Для процесу формування творчої компетентності важливим також є виокремлення показників її досягнення. Це забезпечить можливість конкретного визначення якостей, ознак, форм творчої компетентності, тобто кінцевого результату її здійснення. С. Яланська визначає, що показниками досягнення творчої компетентності є ціннісно-педагогічна, мотиваційна, психолого-педагогічна, організаційна, методична, дидактична, інформаційна компетенції, вербально-комунікативна, невербальна, компетенція самовдосконалення, понятійне та творче мислення [7].

В Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини в освітньо-науковій програмі підготовки докторів філософії зі спеціальності 231 «Соціальна робота» [8] формуванню творчої компетентності мають сприяти загальні компетентності, якими повинен оволодіти здобувач:

- здатність генерувати нові ідеї (креативність);
- здатність до ініціювання та втілення інновацій для інтеграції науки і практики, розв'язання суспільно значущих проблем;
- здатність демонструвати значну авторитетність, інноваційність, високий ступінь самостійності, академічну та професійну доброчесність, постійну відданість розвитку нових ідей або процесів у передових контекстах професійної та наукової діяльності.

Відповідно, у цьому аспекті передбачено такі програмні результати навчання майбутніх докторів філософії:

- генерувати нові ідеї (креативність);
- обирати та застосовувати інновації для інтеграції науки і практики, розв'язання суспільно значущих проблем; здійснювати аналіз сучасних підходів до інтернаціоналізації вищої освіти і науки, виокремлювати напрями для ключових сфер освітньої мети глобального стійкого розвитку [8].

Генерування усіх цих компетентностей і програмних результатів навчання відбувається під час вивчення майбутніми докторами філософії таких навчальних дисциплін: філософія науки та інновацій, методика викладання фахових дисциплін (соціальна робота), методологія наукових досліджень у соціальній роботі, інновації у соціальній роботі.

Так, до складу дисципліни «Філософія науки та інновацій» входить тема «Творчість як необхідна передумова інноваційної діяльності». Здобувачі вивчають філософську інтерпретацію передумов виникнення та сутності творчості як здатності особистості шляхом конструювання нового удосконалювати свої здібності відображення, визначають взаємозв'язки духовно-теоретичної творчості з наукою і філософією. Важливим тут є також їхнє розуміння теоретико-

методологічних засад процесу наукового прогнозування і прийняття нестандартних рішень.

Спираючись на творче мислення, майбутній педагог зможе чітко виявляти проблеми у педагогічній діяльності, продукувати творчі ідеї для їх розв'язання та переводити їх в інноваційний педагогічний продукт. Результати втілення педагогічної інновації в практичну площину контролюватимуться та коригуватимуться каналом зворотного зв'язку через регулярну рефлексивну діяльність [5].

Формування творчої компетентності, таким чином, повинно бути спрямоване на реалізацію стратегічної мети – здійснення майбутніми науково-педагогічними працівниками педагогічної та наукової діяльності на засадах інноваційності. Значущим чинником її досягнення, як вважає О. Бартків [9], є творча обстановка у процесі навчання, утвердження якої можливе за таких умов:

- відсутність внутрішніх перепон для творчих виявів, допомога у набутті впевненості у стосунках;
- організація активної роботи підсвідомості;
- утримування від оцінювання, що сприяє розширенню потоку ідей, зосередженню над осмисленням проблеми;
- використання метафор і аналогій, відшукування нових асоціацій та зв'язків за рахунок незвичайних зіставлень, порівнянь, стимулювання спонтанного створення образів, цілеспрямованого їх осмислення;
- розвиток уяви, фантазії з відповідним їх контролюванням. Після створення обстановки внутрішньої свободи, періоду «дозрівання ідей» усі пропозиції обговорюються і критично переглядаються;
- розвиток сприйнятливості, підвищення чутливості, широти й насиченості сприйняття світу, що є основою розвитку професійної чутливості (чутливості);
- допомога тим, хто навчається, у знаходженні сенсу творчої діяльності [9].

Результатом діяльності з формування творчої компетентності докторів філософії є їхня готовність до майбутньої професійної педагогічної діяльності на принципах інноваційності та креативності. Під готовністю до інноваційної творчої діяльності зазвичай розуміють наявність у педагога системи рис і якостей, які визначають його орієнтацію на значне поліпшення та активізацію власної педагогічної діяльності, здатність до виявлення й аналізу актуальних проблем і перспектив розвитку вітчизняної освіти, а також визначення, обґрунтування і реалізації ефективних шляхів їх розв'язання.

Ефективність інноваційної діяльності педагогів обумовлюється багатьма чинниками, з яких найвагомішими є: високий рівень розвитку їхніх особистісних та професійних характеристик, переважна спрямованість педагогічної діяльності на використання елементів творчості, мотивація до впровадження нового, наявність позитивного зовнішнього середовища (морально-психологічного клімату у колективі, сприяння з боку керівництва тощо).

Висновки дослідження і перспективи подальших розвідок. Формування творчої компетентності майбутніх докторів філософії як їхньої передумови інноваційної діяльності базується на основі ідеї про творчу сутність педагогічної діяльності, яка є її найважливішою характеристикою. Творча компетентність – це здатність педагога до постійного пошуку і знаходження нового у царині педагогіки, прийняття нешаблонних варіантів рішень педагогічних ситуацій і

завдань, застосування оригінальних методів і прийомів під час освітнього процесу.

Усе це створює підвалини для впровадження інноваційної діяльності як творчого процесу і результату творчої діяльності, яка разом із підвищенням ефективності навчання і виховання має за мету розвиток педагога як творчої особистості.

Тому актуальним є подальший науковий пошук розв'язання проблеми активізації творчого потенціалу майбутніх науково-педагогічних працівників, теоретико-методологічного обґрунтування особливостей формування їх здібностей до розробки й упровадження різноманітних інноваційних методик і засобів навчання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Шварп Н. В. Формування педагогічної творчості майбутніх викладачів. *Науковий збірник Інституту інноваційних технологій і змісту освіти МОН України*. 2014. №79. С. 109–114.
2. Барышникова О. В. Формирование музыкально-творческой компетентности будущего учителя музыки как психолого-педагогическая проблема. *Фундаментальные исследования*. 2012. № 116. С. 1351–1355. URL: <https://fundamental-research.ru/ru/article/view?id=30796> (дата звернення: 19.12.2021).
3. Волобуєва О. Ф. Творча компетентність викладача вищої школи: психологічний аспект. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. 2011. Вип. 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2011_4_30 (дата звернення: 15.12.2021).
4. Пахтусова Н. А. Формирование профессиональной творческой компетенции будущих педагогов профессионального обучения в условиях вуза: автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Челябинск, 2011. 25 с. URL: <https://www.dissercat.com/content/formirovanie-professionalnoi-tvorcheskoi-kompetentsii-budushchikh-pedagogov-professionalnogo/read> (дата звернення: 12.12.2021).
5. Штефан Л. В. Траектория формирования инновационной компетентности современного педагога. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти*. 2015. №48–49. URL: <http://hero.uira.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5452/2/54.pdf> (дата звернення: 9.12.2021).
6. Бержанір А. Л. Формування філософсько-методологічної культури майбутніх докторів філософії. *Соціальна робота та соціальна освіта*. 2021. Вип. 2(7). С. 299–308. DOI: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.2\(7\).2021.244869](https://doi.org/10.31499/2618-0715.2(7).2021.244869).
7. Яланська С. Творча компетентність як механізм успішної психолого-педагогічної діяльності. *Проблеми сучасної психології*. 2015. Вип. 28. С. 682–692. URL: <http://journals.urau.ua/index.php/2227-6246/article/view/158563/157918> (дата звернення: 16.12.2021).
8. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Освітньо-наукова програма «Соціальна робота». Умань, 2021. 26 с. URL: <https://fspo.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/Соціальна-робота-2021.pdf> (дата звернення: 20.12.2021).
9. Бартків О. Готовність педагога до інноваційної професійної діяльності. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2010. № 1. С. 52–58. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/probl_sych_vchutela/2010/.pdf (дата звернення: 20.12.2021).

REFERENCES

1. Shvarp, N. V. (2014) Formuvannya pedahohichnoyi tvorchosti maybutnikh vykladachiv. *Naukovyy zbirnyk Instytutu innovatsiynykh tekhnolohiy i zmistu osvity MON Ukrainy*, 79, 109–114 [in Ukrainian].
2. Baryishnikova, O. V. (2014). Formirovanie muzyikalno-tvorcheskoy kompetentnosti budushego uchitelya muzyiki kak psihologo-pedagogicheskaya problema. *Fundamentalnyie issledovaniya*, 116, 1351–1355. Retrieved from <https://fundamental-research.ru/ru/article/view?id=30796> [in Russian].

3. Volobuyeva, O. F. (2011) Tvorchcha kompetentnist' vykladacha vyshchoyi shkoly: psykholohichnyy aspekt. *Visnyk Natsional'noyi akademiyi Derzhavnoyi prykordonnoyi sluzhby Ukrainy*, 4. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2011_4_30 [in Ukrainian].
4. Pakhtusova, N. A. (2011) *Formyrovanye professyonal'noy tvorcheskoy kompetentsyy budushchikh pedahohov professyonal'noho obuchenyya v uslovyyakh vuza*. (Extended abstract of candidate's thesis). Chelyabinskiy gosudarstvenniy universitet, Chelyabynsk. Retrieved from <https://www.dissercat.com/content/formirovanie-professionalnoi-tvorcheskoi-kompetentsii-budushchikh-pedagogov-professionalnogo/read> [in Russian].
5. Shtefan, L. V. (2015) Trayektoriya formuvannya innovatsiyanoi kompetentnosti suchasnoho pedahoha. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoyi osvity*, 48–49. Retrieved from <http://repo.uipa.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/5452/2/54.pdf> [in Ukrainian].
6. Berzhanir, A. L. (2021) Formuvannya filosof's'ko-metodolohichnoyi kul'tury maybutnikh doktoriv filosofiyi. *Sotsial'na robota ta sotsial'na osvita*, 2(7), 299–308. Doi: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.2\(7\).2021.244869](https://doi.org/10.31499/2618-0715.2(7).2021.244869) [in Ukrainian].
7. Yalans'ka, S. (2015) Tvorchcha kompetentnist' yak mekhanizm uspishnoyi psykholoho-pedahohichnoyi diyal'nosti. *Problemy suchasnoyi psykholohiyi*, 28, 682–692. Retrieved from <http://journals.uran.ua/index.php/2227-6246/article/view/158563/157918> [in Ukrainian].
8. Umans'kyi derzhavnyi pedahohichnyy universytet imeni Pavla Tychyny. (2021). *Osvitn'o-naukova prohrama «Sotsial'na robota»*. Retrieved from <https://fspo.udpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/10/Sotsial'na-robota-2021.pdf> [in Ukrainian].
9. Bartkiv, O. (2010) Hotovnist' pedahoha do innovatsiyanoi profesiyanoi diyal'nosti. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelya*, 1, 52–58. URL: https://library.udpu.edu.ua/library_files/probl_sych_vchutela/2010/.pdf [in Ukrainian].